

DESTINUL UNUI IDIOM – GRAIUL CEANGĂIESC DIN MOLDOVA

Ioan DĂNILĂ

Universitatea din Bacău, România

Abstract

This paper intends to highlight the particularities of the Moldavia Csángó way of thinking, on the hand, and their destiny in the contemporary world, on the other hand. The research, the statements, the opinions and the interpretations concerning this matter are related to the linguistic and social rehabilitation of the respective places, and they are grounded on an adequate dialectal study and on an extensive bibliography.

a) Cercetări preliminare

Specificul graiului ceangăilor din Moldova face ca acesta să se încadreze în categoria bilingvismului dialectal, întrucât „în vorbirea curentă, este bilingv cel socotit în stare să folosească cu egală ușurință două limbi naționale”¹. Dialectologii maghiari care au întreprins anchete în localitățile catolice din Moldova au remarcat că la anumite întrebări s-au primit două sau trei răspunsuri, ceea ce a determinat catalogarea binară a termenilor. După cercetătorii maghiari, unele perechi de cuvinte sunt numai maghiare, altele numai românești, iar altele, dintr-un cuvânt maghiar și unul românesc (sau invers). (Situațiile din a treia categorie sunt cele mai numeroase.) Constatările i-au făcut să considere că „folosirea în număr mare a perechilor de cuvinte româno-maghiare este o trăsătură caracteristică a bilingvismului într-un studiu înaintat”². Cercetările sistematice, instituționalizate prin acordul oficialităților vremii, au început în 1949 și au fost inițiate de Institutul de Lingvistică Maghiară al Universității „Bolyai” din Cluj, cu delegație de la Institutul de Lingvistică al Academiei R.P.R., filiala Cluj și de la Universitate³. Întrucât „s-a crezut mult timp că această frântură de populație maghiară reprezintă o rămășiță a maghiarilor străvechi și că cercetarea ei va oferi învățăminte interesante de limbă și de folclor”⁴, obiectivul anchetei a fost „de a aplica în cercetări metoda geografiei lingvistice folosite în U.R.S.S.[...], precum și influența reciprocă între limba română și cea maghiară a Ciangăilor”⁵. Dacă până la această dată cercetările avuseseră un caracter individual⁶, acum a fost alcătuit un colectiv din patru lingviști (Gálffy Mózes, Márton Gyula, Szabó T. Attila, Vámszer Márta), un sociolog (Szarvad Tiberiu) și un etnograf (Kós Károly),

care au parcurs celelalte 3/4 din localitățile populate de ceangăi. Pe baza unui chestionar cuprinzând 350 de întrebări, au fost anchetate 73 de localități, în loc de 40 câte își propuseseră cercetătorii, recoltându-se, pentru fiecare punct, circa 5000 de date lingvistice⁷. Concomitent, doi specialiști de la Universitatea „V. Babeș” din Cluj au studiat, utilizând același chestionar, bilingvismul ceangăilor, dar și „graiul românesc al Ciangăilor românizați”⁸, recoltând fapte de limbă pentru studierea comparativă a graiurilor românești din Moldova, fapt considerat „fără precedent în istoria lingvisticii române și maghiare”⁹.

Materialul colectat a permis formularea unor concluzii din partea lingviștilor maghiari, în primul rând în ceea ce ei numesc influența limbii române asupra graiului ceangău din Moldova. La nivel fonetic-fonologic se consideră că fenomenele cele mai importante sunt „înrădăcinarea vocalelor românești *ă* și *î*, a diftongilor *Ga*, *Da*, *aD*, *eD*, *aD*, precum și a unei serii întregi de consoane palatalizate, ca *l'*, *d'*, *k'*, *g'*, *m'*, *f'*, *h'*, *ɾ'*¹⁰. În ceea ce privește numai sistemul vocalic, lingviștii maghiari au identificat două subgraiuri: primul se caracterizează prin conservarea vocalelor vechi, inexistente în limba literară (ex.: *â*, în loc de *a*), în paralel cu vocalele derivate din acțiunea legilor interne ale graiului ceangăiesc (*e*, *ë*, *e*, *e*; *Ce*, *ië*, *Do* etc.) și cu vocale împrumutate din graiul românesc din Moldova (*ë*, *î*), iar al doilea, cu caracter secuiesc, identic în mare parte cu al limbii maghiare literare, caracterizat prin fenomene proprii (*ë*, în loc de *e*, *æ*, în loc de *ö*, *á*, în loc de *á* etc.). Totodată, se vorbește despre un grai de tranziție - aflat între cele două subgraiuri -, care cumulează toate fenomenele amintite¹¹. Sistemul vocalic al graiului ceangăiesc apare astfel „mult mai bogat decât cel al limbii literare de azi și decât majoritatea graiurilor maghiare din țara noastră”¹². Diferențierile privitoare la sistemul consonantic sunt discutate de lingviștii maghiari cu accent pe fenomenul „cunoscut și graiurilor românești: *sz*~*sẓ*, *z*~*ẓ*, *c*~*c̣*, rostite în loc de *s*, *zs*, *cs* din limba literară”¹³. După opinia lor, palatalizarea consoanelor are drept cauză influența graiurilor românești din Moldova. Anumite consoane se consideră că aparțin sistemului maghiar (ex.: *ly*), iar altele cunosc evoluții proprii (*ṭy* = sunet rostit între *ty* și *cs*; *dẓs* = sunet rostit între *gy* și *zs*, ca în *kuṭya* ‘câine’, *vadẓsa* ‘este’ etc.)¹⁴. De un tratament special au parte grupurile de consoane, care nu sunt tolerate de limba maghiară la început de cuvânt sau în interiorul acestuia. În graiul ceangăilor din Moldova, astfel de grupuri consonantice se păstrează în majoritatea situațiilor. În unele cazuri, se reduc doar grupurile conținând lichida vibrantă *r* în poziție finală: *n* + *dr*, ca în *îndrăzneț* > *indëzëc*; *m*+*pr*, ca în *compres* > *krompész*; *r*+*tr*, ca în *portret* > *patriët*, și *sz*+*tr*, ca în *zestre* > *észre*¹⁵. Se remarcă deci „slăbirea tendinței, foarte vie în limba veche, de a elimina grupurile de consoane, fenomen constatat de altfel și în limba literară și în celelalte graiuri, desigur în proporții mai reduse”¹⁶. Alte studii se referă la corelația dintre accent și durata vocalelor, știut fiind că între acestea există o relație de interdependență, în cazul limbii maghiare. Astfel, s-a stabilit, pe baza studiului lexicologic al lui Géza Blédy¹⁷, că unei vocale românești accentuate, în cele mai

multe cazuri îi corespunde o vocală lungă în limba maghiară, pentru că vorbitorii de limbă maghiară fac legătura între alungirea unei vocale sub accent, în cuvintele românești, și vocala lungă din maghiară¹⁸. Studiind cuvintele românești din graiul ceangăilor moldoveni¹⁹, cercetătorii maghiari au realizat următorul inventar: vocala *a* din limba română are, în cuvintele românești ale graiului ceangăilor, următoarele corespondente: *a=a* din limba română, *a=a* semilung, *á=a* lung, *a=â*; vocala *o*: *o=o* din limba română, *ò=o* semilung, *ö=o* lung, *ó=o* lung puțin mai închis; vocala *e*: *e=e* puțin mai deschis față de *e* românesc, *e=e* puțin închis, *ë=e* mai închis decât *M*, *é=e* lung, *é=e* lung mai închis, *ë=ë* lung; vocala *u*: *u=u* din limba română, *ù=u* semilung, *ú=u* lung; vocala *i*: *i=i* din limba română, *ì=i* semilung, *í=i* lung²⁰.

În ceea ce privește v o c a b u l a r u l, comentariile specialiștilor maghiari se referă în special la pătrunderea neologismelor în graiul ceangăiesc. Astfel, luând drept repere o localitate izolată, Fundu-Răcăciuni, și contribuția lingvistică a lui Csüry Bálint (Budapesta, 1936), este discutată corespondența neologismelor maghiare în graiul ceangăilor²¹, iar fenomenul contaminării cuvintelor românești și maghiare în acest grai este prezentat ca o consecință a bilingvismului²². Valorificând exemple din localități îndepărtate geografic (ex.: Lespezi și Satul Nou, în județul Bacău: Pildești și Bârgăoani, în județul Neamț), dialectologii constată că s-a produs o încrucișare lexicală între cuvinte ca *szobirlan*, rezultat din rom. *șobolan*, contaminat cu ceang. *gurlán*, identificat cu rom. *gurlan*²³. Este previzibilă astfel „lupta care se dă între diverșii termeni intrați în concurență, de la folosirea alternativă până la substituirea termenului propriu cu cel împrumutat. Acest procedeu oferă posibilitatea urmării sinonimiei lexicale, ca rezultat al bilingvismului dialectal, ceea ce îmbină scopul reliefării bazei dialectale cu acela al evidențierii interferențelor lingvistice”²⁴.

b) Alte studii

Una dintre primele inițiative privind studierea complexă a ceangăilor din Moldova aparține Societății Maghiare de Științe, care, în 1837, îl delegă pe Gégő Elek să efectueze cercetări la fața locului. A rezultat o lucrare²⁵ documentară, bazată pe contribuțiile predecesorilor (Marcus Bandinus și Páter Zöld), dar și pe evaluarea investigațiilor directe. Concluzia sa este că această populație este de origine cumană, date fiind inadvertențele legate de limbă, aspect, tradiții, străine specificului maghiar. Dumitru Mărtinaș comentează: „Neavând curajul să afirme că aceste caracteristici sunt maghiare, iar declararea că sunt românești fiind inoportună, istoricul se refugiază în ipoteza cumană, un fel de a recunoaște indirect caracterul nemaghiar al acestei populații”²⁶. Relativitatea concluziilor este expusă direct de istoricul maghiar: „Azonban ingyen se vélje senki, hogy a' moldvai magyar telepeket ázsiai lakokban is felkeresvén, onnét gyenge fáklyámmal sátoraikat

kikisérendem. Sok nyomozások történtek már e' szempontból; de a' vélemények úgy különböznek, mint a' zsebórák' járása, 's - tudósainknak megbántása nélkül legyen mondva - mint mindenki a' maga gyanítását követi”²⁷.

Ipoteza cumană este reluată de Gustav Weigand, care identifică „însă o incontestabilă influență românească asupra <<cumanilor maghiarizați>>”²⁸. Vorbind „Despre dialectele românești”, lingvistul german este derutat de faptul că „ne lipsește o definițiune precisă despre limbă și dialect”²⁹ și că „există regiuni mai mari și mai mici în care se concentrează câteva particularități fonetice - căci numai caracterele acestea le putem folosi pentru gruparea dialectelor - și îi dau regiunii respective un caracter deosebit”³⁰. Fiind la începuturi, cercetările lui G. Weigand nu sunt lipsite de riscuri, ceea ce a făcut să se considere că investigațiile sale „sunt făcute în fugă și [sunt] superficiale”³¹. În 1902, a alcătuit o micromonografie dialectală, în care, după o descriere generală (pp. 1-20), a reprodus două repertorii lexicale (pp. 22-40 și, respectiv, pp. 81-86), întrerupte de comentarii morfologice (pp. 40-46) și de texte dialectale (pp. 46-80). Lucrarea se încheie cu lista localităților anchetate (pp. 86-91), între care apar doar trei așezări din Moldova³². După opinia sa, idiomul românesc de la nord de Dunăre cuprinde trei arii dialectale : bănățeană, munteană și moldoveană, numite dialecte și particularizate prin trăsături de ordin fonetic. Acestea merg până într-acolo încât „fiecare sat își are dialectul său propriu ținând, bineînțeles, seama de totalitatea felului de exprimare”³³. Sistematizarea operată de G. Weigand este guvernată de „tratarea explozivelor *p b, t d, c g*”³⁴ și arată astfel:

Muntenia	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>ce</i>	<i>ge</i>
Moldova	<i>chi</i>	<i>ghi</i>	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>ś</i>	<i>z</i>
Banat	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>tś</i>	<i>dz</i>	<i>ś</i>	<i>z</i> ³⁵ .

Contribuția lui G. Weigand la studierea limbii române, deși controversată³⁶, este apreciable și pentru lucrările editoriale dedicate dialectelor din zona balcanică³⁷, adăugate la studiile referitoare la graiurile românești³⁸.

Una dintre cele mai însemnate contribuții la cunoașterea graiului ceangăilor din Moldova îi aparține lui Wichmann Yrjö, autorul unei monografii complexe³⁹, rezultată din cercetările efectuate de lingvistul finlandez într-o călătorie de studii în județul Roman, în anii 1906-1907. Obiectivul investigațiilor l-a constituit ramura de nord a ceangăilor, care urma a fi completată cu o lucrare similară, alcătuită de Bálint Csúry, pentru ramura de sud, în vederea stabilirii, după dialectologii maghiari, a gradului de legătură cu dialectul secuiesc (mai slab în nord și mai strâns în sud). Wichmann Yrjö a inclus în monografia sa un dicționar amplu (pp. 1-173), care se delimitează de tot ceea ce s-a publicat până în 1936, urmat de note gramaticale privind paradigmele declinării și ale conjugării (pp. 175-196) și de un grupaj de texte cuprinzând 179 de proverbe, 5 ghicitori, 36 de piese din poezia populară, reproduse în limbile maghiară și germană⁴⁰. Tamás Lajos, constatând că

de vreme ce „ceangăii, care trăiesc pe teritoriul românesc, folosesc multe împrumuturi de origine moldovenească, acestea sunt de obicei adăugate drept comparație cu cele corespunzătoare ceangăiești”⁴¹. Bálint Csúry și Artturi Kannisto, prelucrând fișele lingvistului finlandez, au dedus că acesta intenționa să redacteze un capitol distinct pentru elementele românești⁴², ceea ce-l determină pe Tamás Lajos să formuleze câteva obiecții: verbul *bokonyil* ‘a bate’ provine din românescul *a bocăni*⁴³, *botolo*, din rom. *bătălău*⁴⁴, iar *kumpana* ‘eveniment nefericit’ este românescul *cumpănă*, care nu înseamnă numai ‘cumpăna de la fântână’, ci și ‘primejdie’. De asemenea, verbul *kurkál* ‘a încurca, a încâlci’ corespunde românescului *a încurca* (de comparat *proszkál* < *împroșca* și *serkál* < *încerca*, cf. I. Jordan, *Compuse românești cu „în-”*, în *BPh*, III, 1936, p. 57), iar *szárika* ‘crac’ are legătură probabil cu rom. *sarică* ‘haină groasă’. Alte două cuvinte, *sinyil* ‘a ghici o ghicitoare’ și *stira* ‘steril, sterp’ vin din rom. *cimili* (cu varianta dialectală *cinili*) și, respectiv, *știră* ‘neroditor’ (cf. MDA). Tamás Lajos are de făcut și corecții de natură semantică: cuvântul *kóda* ‘fâșie, panglică; podoabă de cap a fetelor’ este eronat asociat cu *cordea* ‘fâșie, bandă’, legătura stabilindu-se mai degrabă cu rom. *coadă* (cf. „*coadele fetelor*”), iar dacă *szulimán* are într-adevăr sensul de ‘medicament’, nu se poate confirma prin românescul *suliman* ‘machiaj’ (cf. *a se sulimăni* ‘a se farda’). Ultima categorie a completărilor propuse de Tamás Lajos privesc omisiunile (Wichmann ar fi trebuit să înregistreze și cuvintele *perikulósz* < *periculos*, *ke* < *că*, *szekurje* < *secure*, *prag* < *prag*) și nuanțările semasiologice (proverbul „*düssz fejér pénzét fekete napaknak*” este varianta românească a lui „a strânge părăluțe albe pentru zile negre” sau „bani albi pentru zile negre”⁴⁵).

Spațiul geografic explorat de Wichmann Yrjö a cuprins și regiunea *Șapte sate* din împrejurimile Brașovului, ceea ce ar justifica numărul de 8000 de familii, din 42 de sate, care vorbesc graiul ceangăiesc. Centrul cercetărilor l-a constituit satul Săbăoani⁴⁶, care în 1906 avea circa 3500 de locuitori, iar după statistica din 1930, 4436 de suflete. Modalitatea de lucru a inclus alegerea unui subiect principal (la care a și locuit), care i-a recomandat alți posibili informatori și cu care anchetatorul a dialogat pe baza a două dicționare: *Magyar Tájszótár*, de Szinnyei József (vol. I-II, Budapest, 1893, 1897-1901) și *Dicționar maghiar-român*, de Ion Gheție (Budapest, 1906). Materialul lexical rezultat, revizuit de savantul finlandez O.J. Tuulio, un foarte bun cunoscător al limbii române, i-a permis acestuia stabilirea unei intense relații între graiul ceangăilor și limba română. Aceeași concluzie o emite și Sever Pop⁴⁷, care identifică în dicționarul lui Wichmann circa 600 de cuvinte românești și pe care le grupează pe sfere semantice. Comparativ cu Tamás Lajos, Sever Pop decelează în vorbirea ceangăilor și particularități de ordin fonetic: diftongarea unor vocale, ca în *Sîboani*, în două silabe, pentru „Săbăoani” (fenomen inexistent la secuii din Transilvania), transformarea lui *č* în *ș*, palatalizarea labialelor (*kāpk’Cu* [=capiu], *k’eptar* [=pieptar], *ńirCasă* [=mireasă], *ńirišt’je* [=miriște] etc.) ș.a. Alte exemple: *de fel*, *haida*, *parikā* (dr. *pare că*), *ne maC* (dr. *nu mai*), în *ne maC verd ε louot* ‘nu mai bate calul acesta’, *ke nem jo* ‘că nu e bun’ sunt

edificatoare pentru relația cu morfosintaxa românească. În ceea ce privește articolul hotărât propriu-zis enclitic *-l*, dispărut în aproape toată aria dacoromânei (cu excepția regiunilor Hotin și Cernăuți), acesta este conservat în graiul ceangăilor. Exemplele date de Sever Pop sunt *krușkûl* [=cuscrul] și numele de familie *KrCētsul* [=Crețul]. Dintre proverbele și ghicitorile semnalate de Wichmann, cele purtând numerele 18, 35, 77, 104, 148, 160 și 165 conțin multe elemente românești. Sever Pop observă lipsa nejustificată din dicționarul citat a următoarelor cuvinte: *funār* ‘lanternă’: dr. dial. *fănar* (pentru *felinar*), *gitsâ*: dr. *gâță* (același sens), *kikiridzâ*: dr. *chichiriță* (același sens), *kușmâ*: dr. *cușmă*, *læšCēr*: dr. *lăicer*, *mâkriš*: dr. *măcriș*, *șumâ*: dr. *ciumă*, *șutâ*: dr. *șută*, *tokoz*: dr. *cotoz* (cu metateză, fenomen frecvent la ceangăi), *sulhār* :dr. *sulhar*, *t’šimpaC*: *cimpoi*, *bōrCe*: dr. *boare* etc.⁴⁸. Absența altor cuvinte, *cumpână* și *sarică*, a fost semnalată de Tamás Lajos⁴⁹.

Analiza amănunțită a monografiei redactate de Bálint Csúry și Artturi Kannisto i-a permis lui Sever Pop formularea unor concluzii cu valoare polemică: „Numele de origine maghiară al unui sat, costumul femeilor și denumirea de unгур nu implică obligatoriu originea ungurească a unui sat astăzi românesc. Costumul femeilor, în regiune, nu are nimic unguresc; dimpotrivă, el are aproape toate caracteristicile costumului românesc din regiunile muntoase ale Moldovei. Regăsim același costum românesc strămoșesc la românii din nordul Bucovinei, care și-au pierdut graiul și care vorbesc astăzi ruteana. Denumirea *ungur*, *ungurean* desemna, în mod tradițional, pentru românii din Moldova, pe românii veniți din Transilvania”⁵⁰. Cât privește multitudinea fenomenelor lingvistice identificate în graiul ceangăilor, faptul se datorează, în opinia dialectologului român, bilingvismului ceangăiesc, a cărui cercetare ar putea „contribui la clarificarea teoriei generale despre această populație”⁵¹. Ca autor al „Atlasului lingvistic român”, Sever Pop a constatat „până în ce punct bărbații din acest grup etnic vorbesc bine limba română”, știut fiind că femeile conservă mai pregnant graiul ceangăiesc⁵².

Cea mai amănunțită evaluare a lucrării lui Wichmann Yrjö îi aparține lui Vladimir Drimba, care, în 1960, publică două studii de dialectologie (*Completări și rectificări etimologice la dicționarul ceangău al lui Y.Wichmann* și, respectiv, *Termeni păstorești maghiari de origine românească*) sub titlul „Materiale pentru studiul raporturilor lingvistice româno-maghiare”⁵³. Apreciind-o drept „cea mai bogată culegere de materiale de grai ceangău publicată până acum”⁵⁴, autorul stabilește în repertoriul lingvistului finlandez originea românească a următoarelor cuvinte: *ályiman* ‘apă adâncă’, *báni* ‘ban’, *bélgye* ‘pai gros, cotor (de fân)’, *bizzeg* ‘a clocoti’, *bombog* ‘a vorbi singur, pentru sine, a mormăi’, *buftyész* ‘grăsuliu la față, bucălat’, *burka* ‘pătură, cuvertură’, *ciba*, în expresia *ciba ki!*, ‘(interjecție cu care se alungă câinele) afară! marș’, *cigla* ‘frigare’, *curka* ‘manta’, *d’ér* ‘frig mare (iarna)’, *dondog* ‘a îngâna, a mormăi’, *elkorsilódik* ‘a degenera, a se corci’, *fotográfia* ‘Photographie’, *gelemusz* ‘pământ jilav’, *gidzig^lél* ‘a gâdila’, *giszka* ‘gâscă’, *grind*

‘insulă’, *gyaka* ‘lemn ascuțit’, *hálka* ‘întrunire gălăgioasă de tineri (flăcăi și fete)’, *harmalákk* ‘dezordine, încurcătură, zăpăceală’, *herkent* ‘a tuși ușor (din gât), pentru a elimina flegma’, *herreg* ‘(despre ciine) a mârâi’, *hópp* ‘ridicătură sau groapă în drum’, *horkog* ‘a sforăi, a răsufla greu’, *kereszal*, *kereszil* ‘numele unui dans (jucat în doi)’, *kic*, în expresia *kic ki!* ‘(strigăt cu care se alungă pisica) afară!, câț!, zât!’), *kirceg* ‘a scârțâi (de exemplu zăpada, ușa, roțile căruței)’, *kirreg* ‘a cârâi, a cârcâi (despre găină, mai ales când ouă)’, *kirrent* ‘a cârâi, a cârcâi o dată (despre găină)’, *kocka* ‘șmecherie, pungășie’, *kolomponyil* ‘a bate (în ceva), a lovi, a izbi’, *komárnyik* ‘adăpost acoperit, umbrar (mai ales la stână; sub el sunt aduse oile la muls)’, *kontosz* ‘pardesiu (purtat de orașeni), palton’, *koponyil* ‘a lovi, a izbi cu o bătă, astfel încât obiectul lovit se strică’, *korda* ‘bârnă de sprijin’, *kordássz*, în compusul *kordássz-fürész* ‘ferăstrău de mână’, *koril* ‘a lega o căpiță de fân cu o frânghie de o prăjină vârată sub ea și a o transporta astfel cu boii (fără car) într-un anumit loc’, *kosár* ‘ocol, țarc pe un izlaz’, *koszój* ‘fâșie subțire și îngustă de piele cu care se cos obiecte de piele mai groase’, *kotirsilódik* ‘(despre pisici) a se împreuna’, *krencektet*, în expresia *krencektetni fogoil* ‘a scrâșni din dinți’, *krida* ‘cretă’, *kukurigól* ‘(despre cocoș) a cânta’, *ledunka* ‘geantă de piele purtată cu o curea care trece pe subsoară’, *mahmurassz*, cu variantele *mamhurassz*, *mahurassz* și *mamurassz* ‘care are dureri de cap după un chef’, *megmëril* ‘(despre oi) a se împreuna’, *merin* ‘o boală de stomac’, *moronsil* ‘a molfâi; a face reproșuri, a imputa cuiva ceva’, *nyám* ‘rudă, rudenie’, *pazilkadik~pezilkadik* ‘a se grăbi’, *piszi* ‘pisică (mai ales când o chemi)’, *pirc* ‘pârț’, *pirsilódik* ‘(atât despre animale, cât și despre oameni) a se împreuna, a se împerechea’, *pokkon* ‘a plesni, a bate (cu pumnul)’, *porko*, în expresia *veri e porkát* ‘se zice când, la jocul cu mingea, jucătorul vrea să arunce mingea înapoi și aceasta a atins pământul’, *prázsnnyék* și *prázsnnyik* ‘praznic (făcut în memoria unui mort)’, *primeria* ‘primărie’, *rokinca* ‘fiecare dintre parii înfiți în cele patru colțuri ale saniei (între care se încarcă, de exemplu, lemnele)’, *rowátka* și *ruhátka* ‘barieră la marginea orașului, la un birou vamal (acum nu mai există)’, *sirta* ‘cerealele (în general) care cresc pe ogor’, *sobákk* ‘barcă mică, luntre’, *sondoróg* ‘schilod’, *sumujág* ‘mănunchi, legătură’, *szérinka* ‘șervet; batistă (țesută în casă)’, *szpiritusz~piritusz* ‘spirit rău, diavolul’, *sztámbol* ‘măsură de capacitate (din seria: *kila* = 400 Kg = 2 *mjárce* = 24 *sztámbol*)’, *szufla* ‘lopată’, *tápálága* ‘cu picioare mari și cu mers greoi’, *tyáj* ‘ceai’, *tyáka* ‘teacă’, *vete wica* ‘fată care conduce jocul într-un dans țărănesc (de fete), care supraveghează împodobirea bisericii etc.’⁵⁵.

O altă categorie de corecții aduse de Vl. Drimba ține de istoria limbii române: „Unele dintre explicațiile etimologice date de autorul și editorii acestui dicționar trebuie rectificate, în sensul că cuvintele ceangăiești trebuie raportate fie la variantele moldovenești ale cuvintelor propuse ca etimoane (acestea din urmă neexplicând în mod satisfăcător forma cuvintelor din dialectul ceangău), fie la derivate ale lor, fie, în sfârșit, la alte cuvinte”⁵⁶. Din exemplele comentate, rezultă că „foarte multe cuvinte ceangăiești păstrează, în vocalism sau în consonantism, particularitățile

graiului moldovenesc din care au fost împrumutate, lucru de care autorul și editorii dicționarului n-au ținut seamă, aceștia indicând totdeauna corespondentele din limba română literară⁵⁷. Aceeași observație a fost făcută pentru alte lucrări aparținând dialectologilor maghiari, în special pentru dicționarul lui Tamás Lajos din 1966⁵⁸. Ultima categorie de corecții este de natură semasiologică și cuprinde 11 exemple de calcuri⁵⁹.

Partea a doua a articolului, *Termeni păstorești maghiari de origine românească*, este o completare la dicționarele lui Blédy Geza și Wichmann Yrjö, precum și o evaluare critică a lucrării lui Herman Ottó despre lexicul păstoresc⁶⁰.

¹ André Martinet, *Elemente de lingvistică generală* (trad.), București, Editura Științifică, 1970, p. 190. Autorul semnaleză un fapt evident: „Un țaran din Țara Bascilor sau din Finistère nu este <<bilingv>>, deși el vorbește, după interlocutor, franceza sau idiomul local” (*Ibidem*).

² Márton Gyula, *Adalékok a bilingvizmus kérdéséhez* [Contribuții la problema bilingvismului], NyIK, IV, 4, 1960, p. 295, continuare a studiului *Perechi de cuvinte în graiul ceangău din Moldova* (în „Omăgiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani”, București, Editura Academiei R.P.R., 1958, pp. 557-569), reluat în SCL, XII, 1961, nr. 4, pp. 541-553, sub titlul *Câteva aspecte ale bilingvismului maghiaro-român la ceangăii din Moldova*.

³ Cf. Szabo T. Attila, *Cercetări asupra graiului popular al ceangăilor din Moldova*, în „Cum vorbim”, III, nr. 2, 1951, p. 31.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*. Faptul evocă o altă experiență negativă a timpului, dată de stabilirea originii slave a limbii române.

⁶ În legătură cu anchetele dialectale începute în 1949, cf. Idem, *A kolozsvári magyar egyetem munkaközösségének nyelvföldrajzi kutatásai a moldvai csángóság körében* [Despre cercetările de geografie lingvistică printre ceangăii din Moldova ale membrilor unui colectiv de la Universitatea maghiară din Cluj], în „Magyar Nyelv”, XLIX, 508-15, și Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjáras atlaszának munkálatairól* [Despre lucrările „Atlasului graiului ceangău din Moldova, în „Magyar Nyelvör”, LXXVIII, 376-82, apud Márton Gyula, *Perechi de cuvinte ...*, art. cit., p. 557.

⁷ Cei patru lingviști s-au împărțit în două grupe: doi dintre ei studiau particularitățile graiului dintr-o anumită zonă, pe baza chestionarului comun, după care transmiteau celorlalți numele localităților unde este necesar chestionarul mare. Astfel, din cele 73 de puncte, 8 au fost abordate prin cercetări amănunțite. (Prima grupă a parcurs 600 de km cu bicicleta și 210 km pe jos.)

⁸ Szabo T. Attila, *Art. cit.*, p. 32.

⁹ *Ibidem*. S-a considerat că guvernele dinainte de 6 martie 1945 „împiedecau cu toate mijloacele cercetarea graiului popular al Ciangăilor” (*Ibidem*). Cercetătorii maghiari au fost sprijiniți de oficialitățile județene de atunci: comitetele județene Bacău, Roman și Putna ale P.M.R., în special Comitetul Județean Bacău al Uniunii Populare Maghiare și organizațiile locale ale acesteia. De asemenea, Ministerul Învățământului Public a alocat Institutului de Lingvistică Maghiară al Universității „Bolyai” din Cluj fondurile necesare, iar Academia R.P.R., prin filiala Cluj (președinte, Emil Petrovici) a asigurat condițiile necesare conlucrării colectivelor de cercetători români și maghiari.

¹⁰ Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjáras hangrendszerét és fonológiai struktúráját ért román nyelvi hatásról* [Influențe românești în sistemul fonetic și în structura fonologică a graiului ceangău din Moldova] NyIK, IX, 1965, pp. 243-256. Versiunea revăzută a articolului a apărut, în limba franceză, în RRL, XII, nr. 3, 1967, pp. 245-254, cu următoarea mențiune: „Il n'est pas douteux que par ses éléments et par ses traits fondamentaux, le système phonologique du parler «csángó» s'encadre dans le système phonologique général de la langue hongroise (y compris ses parlers). Néanmoins, la présence dans ce système de toute une série de réalisations, en partie empruntées au roumain, en partie produites par cette influence, nous autorise à traiter ce système de même que le système phonologique des autres parlers hongrois touchés par l'influence de la langue roumaine (par exemple le parler hongrois de Câmpia Transilvaniei) comme un type de système différent de celui des parlers hongrois non touchés par cette influence. L'étude systématique de tous les parlers hongrois aura comme résultat final la distinction de deux types de

parlers hongrois: parlers moins influencés par d'autres langues et parlers hongrois qui ont continuellement été influencés par les langues voisines (le roumain, l'ucrainien, le slovaque, l'allemand, le serbo-croate)" (p. 254).

¹¹ Cf. Gálffy Mózes, *A moldvai csángó nyelvjárás hangrendszere* [Sistemul fonetic al graiului ceangău din Moldova], *NyIK*, VIII, nr. 1, 1964, pp. 31-44.

¹² *Ibidem*, p. 44. Același autor publică, ulterior, o sistematizare a cercetărilor sale privind sistemul vocalic al graiului ceangăilor și, în plus, un tablou al reprezentărilor consonantice (cf. *A moldvai csángó nyelvjárás fonéma-variáns rendszere*, *NyIK*, IX, 2, 1965, pp. 257-269).

¹³ Idem, *A moldvai csángó nyelvjárás mássalhangzórendszere* [Sistemul consonantic al graiului ceangău din Moldova], *NyIK*, VIII, 2, 1964, p. 167. Autorul continuă tratarea sistemului fonetic, după ce în numerele anterioare se ocupase amănunțit de sistemul vocalic. Notația consoanelor urmează modelul din dialectologia maghiară (cf. Márton Gyula, *Perechi de cuvinte ...*, art. cit., p. 558): *sz=s; dz=ʒ; c=ts; ly=l; cs=c; ty=t; zs=z; s=s; ny=n; j=C; gy=d; dzs=ʒ*

¹⁴ Cf. *Ibidem*.

¹⁵ Cf. Márton Gyula, *A mássalhangzó - torlódás viselkedése szó belsejében a moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavaiban* [Despre comportarea grupurilor de consonante în interiorul cuvintelor de origine românească în graiul ceangău din Moldova], *StUBB*, VIII, 1963, series *Philologia*, fasciculus 2, p. 120. Cercetătorul maghiar își sprijină concluziile pe faptele de limbă rezultate din anchetele dialectale și din consultarea diverselor publicații. Notația corespunde sistemului practicat în dialectologia maghiară.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Cf. Géza Blédy, *Influența limbii române asupra limbii maghiare*, Sibiu, 1942.

¹⁸ Fenomenul a fost studiat de Petru Neiescu (*Contribuții la studiul variației de durată a fonemelor limbii române*, în *CL*, I, 1956, pp. 65-78, și *Există legătură între cantitate și accent? Observații asupra cuvintelor de origine românească din limba maghiară și asupra celor de origine maghiară în limba română*, în *CL*, III, 1958, pp. 135-142).

¹⁹ Cf. Márton Gyula, *Cu privire la corelația dintre accent și durata vocalelor în împrumuturile românești ale graiului ceangău din Moldova*, în *SCL*, XVII nr. 1, 1966, pp. 81-86. Autorul își motivează opțiunea pentru graiul ceangăilor prin bogăția materialului acumulat, pe de o parte, și prin aceea că „acest material adunat în anii 1949-1962 se caracterizează printr-o transcripție fonetică exactă, pe când materialul publicat în trecut din celelalte graiuri maghiare din R.S.R. a fost adunat numai în mică parte de specialiști și astfel poate fi folosit numai cu precauție pentru studii de fonetică” (p. 82).

²⁰ Cf. *Ibidem*, pp. 82-84.

²¹ Cf. Murádin László, *A nyelvújítási szók csángó megfelelőseihez* [Despre corespondentele neologismelor maghiare în dialectal ceangău din Moldova], *StUBB*, III, 1958, series *Philologia*, fasciculus 1, pp. 197-199.

²² Cf. Márton Gyula, *Újabb adatok a román-magyar szövegyitítés kölcsönzéshez* [Date noi cu privire la împrumuturile lingvistice româno-maghiare bazate pe contaminare], *NyIK*, VII, 1, 1963, pp. 89-91.

²³ Cf. MDA: *gurlan* (Mold.) ‘Șoarece mare, cu părul albicios’. Exemplele sunt, în bună parte, discutabile, câtă vreme nu s-a stabilit natura stratului și cea a substratului în graiul ceangăilor. Unele studii, deși nu includ în titlu cuvântul-temă, au drept obiect problematica graiului ceangăilor. Este cazul articolelor semnate de Márton Gyula (*infra*, nota 22) și Gálffy Mózes (*Principii în cercetarea sistemului fonetic al dialectelor*, în „Omăgiu lui Iorgu Iordan ...”, *Op. cit.*, pp. 303-315), precum și al celui semnat de Murádin László (*supra*, nota 21), care se referă la ceangăii moldoveni.

²⁴ Ion Calotă, *Sinonimie lexicală în graiul rudarilor din Oltenia*, în *FD*, XII, 1993, pp. 67-68.

²⁵ Gegő Elek, *A moldvai magyar telepekről* [Despre așezările ungurești din Moldova], Budan, 1838. Lucrarea (sub cota II 34080 - B.A.R.) cuprinde, în 166 de pagini, o prezentare monografică a populației catolice din Moldova, în spiritul fixat de *Codex Bandinus*, cu descrierea minimă a zonelor (Bacău, Bârlad, Dorohoi, Fălciu, Galați, Hârlău, Huși, Iași, Târgul Frumos [Cărligătura], Neamț, Piatra, Putna, Roman, Tecuci, Vaslui - pp. 40-44). Recenzie: Ioan Rusu, *Însemnări asupra călătoriei P.[ărintelui] A. Gegő în Moldova*, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, II, 1839, nr. 43-46 (reprodusă în *Societatea Geografică Română. Buletin*, XIII, 1892, pp. 56-73). Autorul folosește termenul *hăngăi* pentru *ceangăi* (apud D. Mărtinaș, *Originea ceangăilor din Moldova*. Buc., E.Ș.E., 1985, p. 121).

²⁶ D. Mărtinaș, *Op. cit.*, p. 15.

²⁷ Gegő Elek, *Op. cit.*, p. 62: [Să nu accepte nimeni în mod gratuit că am investigat așezările ungurești din Moldova până la locurile de baștină din Asia și de acolo am însoțit corturile lor cu lumina slabă a făcliei mele. S-au făcut multe cercetări în această privință, dar opiniile diferă ca și mersul ceasornicelor de buzunar și - fără a-i jigni pe savanții noștri - fiecare își urmează intuiția proprie] (Apud D. Mărtinaș, *Op. cit.*, p. 121).

²⁸ Jean Nouzille, *Ceangăii din Moldova*, în „Magazin istoric”, serie nouă, XXXVII, nr. 2 (431), febr. 2003, p. 48.

²⁹ Gustav Weigand, *Despre dialectele românești*, în „Convorbiri literare”, XLII, nr. 4, 1908, p. 441. Romanistul german constatare că particularitățile fonetice și cele lexicale diferențiază dialectele, iar cele gramaticale, limbile. (În primul deceniu din a doua jumătate a secolului al XX-lea, Romulus Todoran și Al. Graur au publicat opinii divergente privind relația limbă - dialect.)

³⁰ *Ibidem*, p. 443.

³¹ V.M. Ungureanu, *Din nou despre ceangăii din Moldova*, în „Flacăra”, XXX, nr. 36 (1369), 3 sept. 1981, p. 11.

³² Cf. Gustav Weigand, *Die Dialekte der Grossen Walachei*, Leipzig, 1902.

³³ Idem, *Despre dialectele românești*, *op. cit.*, p. 444.

³⁴ *Ibidem*, p. 447. Dintr-o eroare de tipar, perechea sonoră a bilabialei *p* este redată prin *l*.

³⁵ Cf. *ibidem*. Despre rolul romanistului german în descrierea idiomului din Banat, v. Vasile Frățilă, *Contribuția lui G. Weigand la cercetarea subdialectului bănățean*, în vol. „Contribuții lingvistice”, Timișoara, Editura de Vest, 1993, pp. 274-297.

³⁶ Iorgu Iordan, în monografia „Alexandru I. Philippide” (București, Editura Științifică, 1969), considera că „activitatea desfășurată de Weigand lăsa, sub raportul științific, destul de mult de dorit, din cauza modestei lui pregătiri lingvistice și a cunoașterii destul de aproximative din partea sa a limbii noastre” (p. 119). La rîndul său, Sextil Pușcariu scria în 1897: „Până acum muncii lui avem să-i mulțumim, că cunoaștem perfect dialectele balcanice, a celui istriean, a celui bănățean și după publicarea rezultatelor obținute în călătoria sa din urmă a celui bihorean, crișan și a unei părți din cel transilvănean” (cf. Viorel Faur, *Date despre prezența lui Gustav Weigand în Bihor*, în *LL*, II, 1973, p. 362).

³⁷ Cf. *Balkan-Archiv*, vol. I. (continuare a Raportului anual al Institutului pentru Limba Română), Leipzig, Kommissionsverlag Johann Ambrosius Barth, 1925, cu 29 de rapoarte anuale în 20 de volume, în care sunt incluse „lucrările coordonatorilor și ale elevilor institutelor pentru limbile română și bulgară în toate domeniile etnografiei și filologiei balcanice” (cop. II). Din acest volum prezintă interes capitolele rezervate toponimelor maghiare (pp. 28-30) și românești (pp. 30-31), antroponimelor (pp. 32-34) și oronimelor (pp. 34-37). Volumul mai include studiul dr. Arnold Pancratz despre *Participiul perfect pasiv și utilizarea lui în limba română* și cel al dr. D. Scheludko, *Elemente din slava de nord în limba română*.

³⁸ Cf. V. Rudeanu, *Arhiva fonogramică a graiurilor slave din R.P.R.*, în *FD*, V, 1963, despre contribuția savantului german la cunoașterea idiomurilor respective: „Dacă ne-ar fi rămas înregistrări de texte dialectale din localitățile cu populație slavă pe unde acum șase decenii a trecut G. Weigand prin România, am putea să vedem ce diferențe găsim astăzi etc.” (p. 274). (G. Weigand nota în *Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache* (Leipzig, IX, 1902, pp. 157-158) despre localitățile lipovenești în care „se vorbește încă limba rusă, dar toți vorbesc în același timp bine românește”.

³⁹ Wichmann Yrjö, *Wörterbuch des ungarischen Moldauer Nordcsángó - und des Hétfaluer Csángódialektes nebst grammatikalischen Aufzeichnungen und Texten aus dem Nordcsángódialekt*. Herausgegeben von Bálint Csúry und Artturi Kannisto [Dicționar al dialectului maghiar nord-ceangăiesc din Moldova și al dialectului ceangăiesc din Hétfal, împreună cu note gramaticale și texte din dialectul nord-ceangăiesc, publicat de Bálint Csúry și Artturi Kannisto], „Lexica Societatis Finno-Ugricae”, IV, Suomalais-Ugrilainen Seura Helsinki, 1936. Lucrarea (cota II 152533, Biblioteca Academiei Române) cuprinde 219 pagini, prefațate (pp. I-XIV) de explicațiile lui Bálint Csúry, de la Universitatea din Drebețin, specialist în varianta populară a limbii maghiare, și Artturi Kannisto, președintele Societății Finno-Ugrice, instituție care, după moartea lui Wichmann (1932), i-a delegat pe cei doi să publice materialul colectat.

⁴⁰ Wichmann constată cu surprindere că ceangăii nu cunosc cântece în graiul lor și prin urmare a notat ceea ce i s-a recitat în românește: „was die Leute sangen, waren rumänische Lieder” (p. IX). Cele câteva texte culese sunt cântece nupțiale, etalând sărăcia folclorică a zonei. Alte contribuții: Wichmanné Hermann Júlia, *Modvai csángó menyegző Szabófalvan* [Nunta moldoveană ceangăiască la Săbăoani], „Ethnographia”, XLVII, 1936, nr. 1-2; Wichmann Györgyné, *Moldvai csángók babonás hiteböl*, „Ethnographia”, XVIII, 1907 etc.

⁴¹ Cf. Tamás Lajos, recenzie în „Archivum Europae Centro-Orientalis”, Budapest, Tome III, fasc. 1-3, 1937, p. 277. Lingvistul maghiar își va fundamenta monumentală lucrare lexicografică din 1966 pe repertoriul lexical alcătuit de Wichmann Yrjö.

⁴² Wichmann Yrjö, *Op. cit.*, p. XIII („Prefața”).

⁴³ Tamás Lajos invocă „Dicționarul Academiei Române”. Într-adevăr, cuvântul (atestat prima oară în teatrul lui Vasile Alecsandri) este un derivat de la *boc* (formație onomatopeică), cu sufixul *-ăni* (cf. MDA, s.v.). În dicționarul lui Wichmann, apare în forma: „*bokoñil* (-t, -tâm, -ni) prügeln, durchpauken”, adică în varianta dialectală, urmată de termenul maghiar și de echivalentul în germană. De multe ori, apar trimiterile la termenul românesc corespunzător, ceea ce permite comparațiile cu această limbă.

⁴⁴ Sensul acestui cuvânt pare inexact, dat fiind cuvântul *hreapcă*, cu care cuvântul are, probabil, legătură (cf. Tamás Lajos, *Ibidem*, p. 277).

⁴⁵ Cf. *Ibidem*. Pentru ultimul exemplu, v. și *pénzt gyűjt a nehéz napokra/takarékoskodik* ‘a strânge bani albi pentru zile negre’ (cf. Bela Kelemen, Lőrinc Szász, *Dicționar frazeologic român-maghiar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, s. v. *strânge*).

⁴⁶ Lucrarea lui Wichmann se încheie cu textul scrisorii lui Anton Robu, din Săbăoani, datată 5/18 aprilie 1907 și reprodușă în maghiară, ceangăiască și germană (pp. 218-219).

⁴⁷ Cf. Sever Pop, recenzie în *Bulletin linguistique*, VIII, 1940, pp. 175-179. Dumitru Mărtinaș nu a cunoscut lucrarea lui Wichmann, dar îl citează pe acesta prin mijlocirea recenziei semnate de Sever Pop (cf. D. Mărtinaș, *Op. cit.*, p. 56) și a monografiei lui Mikecs László, *Csángók* (*Ibidem*, p. 100).

⁴⁸ Cf. *ibidem*, p. 178.

⁴⁹ *Supra*, nota 41.

⁵⁰ Cf. Sever Pop, *Art. cit.*, pp. 175-176. Prima parte din acest citat este reprodușă, în limba franceză, de D. Mărtinaș (*Op. cit.*, p. 56), pentru a susține considerațiile istorico-etnografice privind identitatea ceangăilor din Moldova, iar partea a doua este inclusă, în aceeași lucrare, în cuprinsul notelor redactate de V.M. Ungureanu (*Ibidem*, p. 126, nota 36).

⁵¹ Cf. *ibidem*, p. 179.

⁵² Cf. *ibidem*, p. 178. Faptul este amendat de V.M. Ungureanu, autorul notelor și comentariilor la volumul lui D. Mărtinaș: „În cadrul anchetelor pentru ALR, Sever Pop nu a cercetat graiul românesc din nici un sat catolic din

Moldova“. Explicația o aflăm, indirect, din introducerea la „Micul atlas lingvistic rimân”, Partea I, vol. I, Cluj, 1938: „Alegerea comunelor pentru fiecare județ am făcut-o după o consfătuire cu autoritățile administrative și școlare din capitala fiecărui județ. Am evitat, în general, comunele întemeiate în secolul trecut, cu populație venită din împrejurimi sau din regiuni îndepărtate” (D. Mărtinaș, *Op. cit.*, p. 153). Într-adevăr, dintre localitățile selectate, cele mai multe sunt izolate de așezările ceangăiești, dar două dintre ele, Șerbești și Hârja, din județul Bacău, se află în apropierea unor localități populate cu ceangăi: prima este situată la circa 10 km de Schineni, în așa-zisa ramură de sud, iar a doua, la aceeași distanță de Ferăstrău-Oituz, în ramura secuiască. În general, atitudinea degajată de recenzie lui Sever Pop este contradictorie: pe de o parte aduce corecții lucrării lui Wichmann și argumentează fragilitatea teoriei privind originea neromânească a ceangăilor, iar pe de altă parte oferă sugestia de a verifica datele din dicționarul citat „pentru a constata prezența ceangăilor sau dispariția lor în masa românilor din Moldova“ (*art. cit.*, p. 176). Anterior, Sever Pop, doctor în litere, asistent la Muzeul Limbii Române din Cluj, asigurase consultanța științifică în specialitate pentru Enciclopedia Română „Minerva” (1930), în care apare următoarea definiție: „*Ceangăi* Nume dat în Moldova populației de origine ung., care s-a așezat în sec. al XV, în văile Trotușului, Siretului și Prutului. Și în celelalte părți au dispărut” (Cluj, Editura Comitetului de redacție al Enciclopediei Române „Minerva”, s.v.).

⁵³ *CL*, V, nr. 1-2, 1960, pp. 115-129. Autorul vorbește despre „dialectul ceangău” și despre „puternica influență suferită de acesta din partea limbii române” (p. 116).

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 117-121. Notația fonetică este adaptată la grafia maghiară obișnuită.

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 121-122.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 124.

⁵⁸ Tamás Lajos, *Etymologisch - historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (Unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966. Cf. recenzie lui Ion I. Russu, în „Apulum“, XIII, 1975, pp. 753-775.

⁵⁹ Vl. Drimba a cunoscut recenziile semnate de Sever Pop și Tamás Lajos (*supra*, notele 41 și 47). Exemplele date sunt: *bika* - are, pe lângă sensul de ‘taur’ (ca și în limba maghiară literară), și sensul special de ‘instrument muzical format dintr-o puțină, asupra gurii căreia e întinsă o bucată de piele; în mijlocul acestui fund de piele se află fixat un smoc de păr de cal ...’ (p. 13). Acest al doilea sens este un calc după rom. *buhai*, care în Moldova înseamnă atât ‘taur’, cât și instrumentul descris mai sus (folosit în practicarea datinii plugușorului); *bika-tej* ‘mâncare de post: semințe de cânepă pisate și fierte în apă’ (p. 13); pare a fi un calc după rom. *lapte de bou*, care însă este atestat cu un sens puțin diferit, anume ‘zeama din semințele de dovleac fierte, care se mănâncă de post’; *egérfark* ‘Schafgarbe (Achillea millefolium)’ (p. 28); calchiat după rom. *coada-șoricelui*, care desemnează aceeași plantă (numită în limba maghiară *cicfark*); *ejt* ‘a scăpăra (cu amnarul)’, cu derivatul *ejtő* ‘amnar’ (p. 29), s-ar putea datora unei confuzii între verbele românești *a scăpăra* și *a scăpa* (acesta din urmă se traduce în ungurește *ejt*), asemănătoare, până la un anumit punct, în ce privește aspectul formal; *fejessz* ‘inteligent, deștept’ (p. 37): derivat adjectival de la *fej* ‘cap’, cu sensul dezvoltat după modelul adjectivului rom. *căpos* sau al locuțiunii adjectivale *cu cap* (căci magh. *fejes* are, ca sens figurat, numai pe acela de ‘încăpățânat’); *iró* (p. 67): să se compare cu rom. *scriitor* ‘jălbar’ și ‘funcționar comunal’, căci cei ce nu știau carte se adresau mai ales notarului sau altui funcționar de la primărie ca să le scrie petițiile; în maghiară *iró* calchiat după rom. *coada-șoricelui*, care desemnează aceeași plantă (numită în limba maghiară *cicfark*); *ejt* ‘a scăpăra (cu amnarul)’, cu derivatul *ejtő* ‘amnar’ (p. 29), s-ar putea datora unei confuzii între verbele românești *a scăpăra* și *a scăpa* (acesta din urmă se traduce în ungurește *ejt*), asemănătoare, până la un anumit punct, în ce privește aspectul formal; *fejessz* ‘inteligent, deștept’ (p. 37): derivat adjectival de la *fej* ‘cap’, cu sensul dezvoltat după modelul adjectivului rom. *căpos* sau al locuțiunii adjectivale *cu cap* (căci magh. *fejes* are, ca sens figurat, numai pe acela de ‘încăpățânat’); *iró* (p. 67): să se compare cu rom. *scriitor* ‘jălbar’ și ‘funcționar comunal’, căci cei ce nu știau carte se adresau mai ales notarului sau altui funcționar de la primărie ca să le scrie petițiile; în maghiară *iró* înseamnă ‘scriitor, om de litere’; *kigysuperkc* ‘un fel de ciupercă ptrăvitoare (mică, de culoare galbenă cu alb, țuguiată)’ (p. 78): cf. rom. *burete șerpesc* sau *buretele șarpelui*; *e robok utja* ‘Calea-Laptelui’ (p. 122) e traducerea expresiei românești Drumul-Robilor; în maghiara comună se spune *tejút*; *szentül* și derivatul *leszentül* ‘(despre soare, lună, stele) a apune’ (p. 130) sunt derivate verbale de la *szent* ‘sfânt’, prin imitarea verbului românesc *a sfinți* (variantă a lui *asfinți*); tot așa compusul *napszentület* ‘apusul soarelui; vest’ (p. 102) traduce expresia românească *sfințitul (asfințitul) soarelui*; *tyikéssz* ‘dracul, diavolul’ (p. 156) este, din punct de vedere formal, un derivat adjectival de la *tyike* (împrumutat din rom. *tichie*, *vezi* loc. cit.), deci s-ar traduce prin ‘cu tichie, (cel) care poartă tichie’. De fapt diavolul are și în românește, printre alte numeroase numiri eufemistice, și numele *Cel-cu-Tichie* și *Tichiuță*, după care a fost calchiat cuvântul ceangăr; *vatság* (formă dialectală pentru *vadság*, derivat de la *vad* ‘sălbatic’ cu suf. volectiv-abstract - *ság*) e atestat de dicționarul lui Wichmann cu sensul colectiv de ‘animale sălbatice, fiare’ (p. 167). Se pare că este vorba de un calc după rom. *sălbăticiune*, care înseamnă atât ‘fiară sălbatică’, cât și ‘sălbăticie’ (pe când în maghiara literară *vadság* înseamnă numai ‘sălbăticie’) (*Ibidem*, pp. 124-125).

⁶⁰ Cf. Herman Ottó, *A magyar pásztorok nyelvkincse* [Vocabularul păstorilor maghiari], Budapest, 1914.